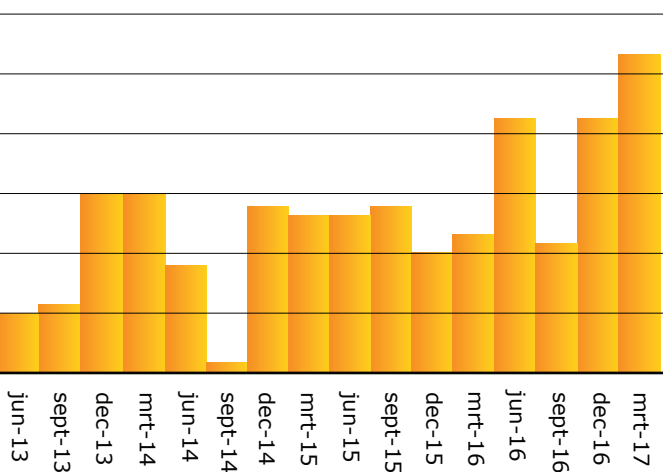

BAROMETER Q1 2017

METAAL & TECHNIEK

VERBETERDE ORDERPOSITIE

PRODUCTIVITEITSGROEI NOODZAKELIJK

Tevredenheid

Tevredenheid, dat zou in één woord gezegd de conclusie kunnen zijn van de uitkomsten van de Economische Barometer over het eerste kwartaal 2017. Zowel de binnenlandse orderpositie als de export zijn in het eerste kwartaal verder aangehouden. Wat opvalt is dat ook de sectoren die het de afgelopen jaren moeilijk hebben gehad, zoals de toelevering aan de bouw en in mindere mate de landbouwmachine fabrikanten en –dealers, nu bovengemiddeld presteren. Dat schept vertrouwen.

De uitslag van de verkiezingen heeft in het land ook een zekere onrust weggenomen, wat er mede aan zal hebben bijgedragen dat ook de verwachtingen in onze sector voor het tweede kwartaal zich ook positief ontwikkelen. Als Metaalunie blijven we ons onverminderd inzetten om onze ‘speerpunten voor een gezonde maakindustrie’ onder de aandacht van die politici te brengen die zich met de vorming van een nieuw kabinet bezighouden. Want ondanks de positieve uitslag van deze barometer mogen we niet stil blijven zitten: er zijn nog duidelijke verbeterpunten om de industrie verder te versterken. En dat geldt niet alleen voor de politiek; ook ondernemers kunnen niet blijven stilzitten.

De productiviteitsgroei in Nederland laat te wensen over. Daar zullen we komende tijd echt iets aan moeten doen; waarbij de uitdagingen groot zijn: door het ontbreken van voldoende vakbekwaam personeel zal er meer geïnvesteerd moeten worden om de productiviteit verder te laten toenemen. Ook dwingt de internationale concurrentie ons de efficiency nog verder te verhogen. In dit kader las ik enkele dagen geleden een artikel in het gezaghebbende blad ‘the Economist’ over de inspanningen die de Chinese overheid zich getroost om in de Pearl Delta de productiviteit in de industrie

te stimuleren door robotisering. Ook daar ziet men dus in dat met relatief goedkope arbeidskrachten alleen de race op langere termijn niet meer vol te houden is. Nu nog hebben wij een voorsprong op het terrein van productiviteit, maar we zullen ons extra moeten inspannen om die voorsprong ook te behouden.

Met de positieve uitkomsten van deze barometer is het devies nu meer dan ooit: ‘als de zon schijnt, moet je het dak repareren’. We mogen niet gezapig achterover leunen omdat het goed gaat, nee er moet nu een tandje bij om die productiviteitsverbetering echt te realiseren. Daarom breng ik graag ons initiatief Teqnow onder de aandacht: hét platform dat toepassing van toptechnologie in het industriële mkb vergroot en stimuleert. Doe er uw voordeel mee!

Bert Jaarsma,
Directeur Organisatie
Koninklijke Metaalunie

Dit katern verschijnt elk kwartaal in Metaal & Techniek en is gebaseerd op de Economische Barometer; het kwartaalonderzoek onder leden van Koninklijke Metaalunie naar de economische stand van het MKB-metaal.

Wederom verbeterde orderpositie

Het MKB-metaal laat na het eerste kwartaal van 2017, met dank aan een verbeterde binnen- en buitenlandse orderpositie, wederom verbetering zien. De realisatie over het eerste kwartaal van 2017, de positieve waardering en de verwachtingen voor het tweede kwartaal nemen verder toe. Relatief veel bedrijven hebben hun verkoopprijzen in het eerste kwartaal verhoogd en de investeringsverwachtingen zijn in vergelijking met de afgelopen acht jaar positief. Dit blijkt uit de Koninklijke Metaalunie Economische Barometer van het MKB-metaal.

De sectoren die in het eerste kwartaal bovengemiddeld presteren, zijn de toeleveranciers aan de bouw, de metaalwarenbedrijven, de landbouwmachine fabrikanten en -dealers. De oppervlaktebehandelaars presteerden wat minder dan gemiddeld. Bij de respondenten werken gemiddeld 17,0 vaste medewerkers en 1,7 flexibele krachten.

ORDERPOSITIE BINNENLAND

Het positieve sentiment in het MKB-metaal wordt gevoed door een verdere verbetering van de binnenlandse orderpositie. Na een positieve ontwikkeling van de binnenlandse orderpositie in het vierde kwartaal van 2016 en het eerste kwartaal van 2017 is de dip van het derde kwartaal van 2016 alweer vergeten.

Net als in het vierde kwartaal is bij vier op de tien bedrijven de binnenlandse orderportefeuille in het eerste kwartaal van dit jaar toegenomen. Bij 18% van de bedrijven nam de orderportefeuille in deze periode af. De bedrijven met een afnemende orderportefeuille zijn vooral te vinden in de sector oppervlaktebehandeling en onderhoud en service.

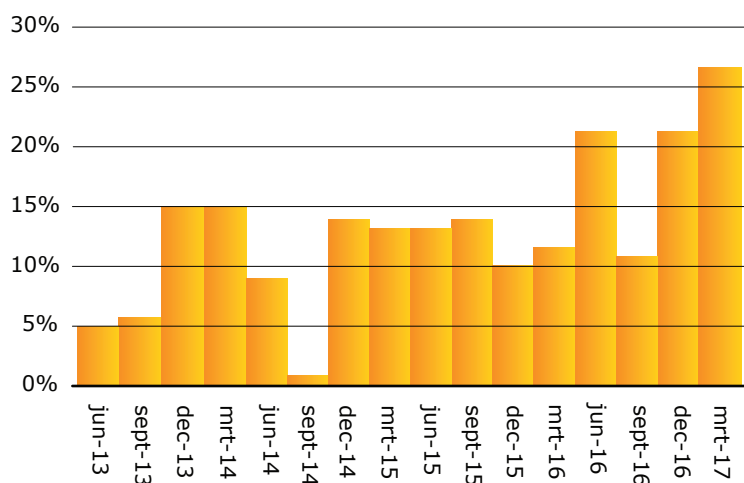
Ook de waardering van de binnenlandse orderpositie is positief. Meer dan de helft van de ondernemers geeft aan hierover tevreden te zijn, terwijl minder dan 10% aangeeft ontevreden te zijn. Sinds 2008 waren ondernemers niet zo positief over de binnenlandse orderpositie.

De aan de bouw toeleverende bedrijven zijn het meest positief. Het aantal bedrijven dat een beter tweede kwartaal verwacht neemt iets toe. Het aantal bedrijven dat een slechter kwartaal verwacht neemt sinds het vierde kwartaal van 2015 gestaag af. Het meest positief zijn naast de aan de bouw toeleverende bedrijven ook de onderhoud- en servicebedrijven. Onder de respondenten is de gemiddelde totale orderportefeuille iets afgenomen van 7,9 naar 7,6 weken. Dit is het derde kwartaal op rij dat de orderportefeuille in weken afneemt.

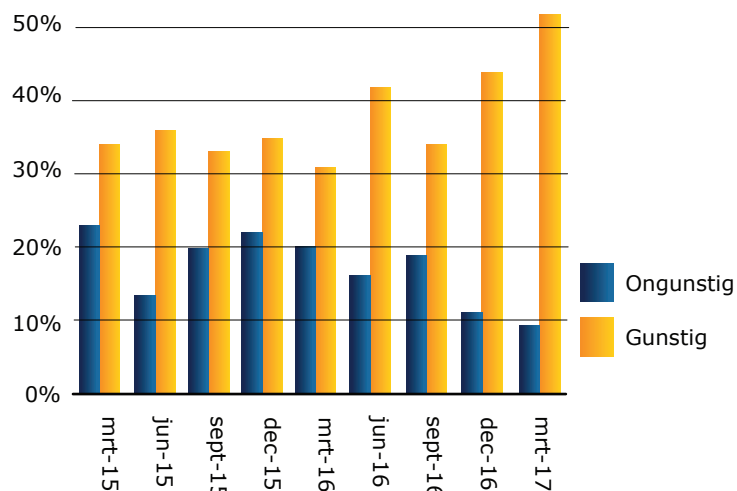
ORDERPOSITIE BUITENLAND

Van de respondenten geeft bijna de helft aan te exporteren. 13% exporteert tot 10% van de omzet en de overige 35% exporteert meer dan 10% van de omzet. Gemiddeld exporteert deze laatste groep bedrijven 41% van hun omzet. Onder de (landbouw) machinebouwers en metaalwarenbedrijven zitten de meeste exporteurs. De ontwikkeling van de buitenlandse orderportefeuille over het eerste kwartaal wordt positief beoordeeld, beter nog dan de binnenlandse. Voor de export blijft echter gelden, dat de ontwikkelingen de afgelopen jaren veel grilliger zijn dan die

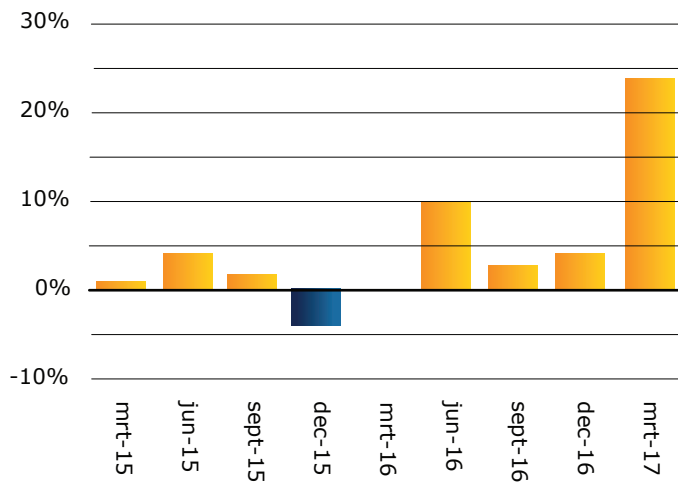
Stand van het MKB-metaal

Waardering orderpositie binnenland

Saldo van bedrijven dat de verkoopprijzen in het afgelopen kwartaal heeft kunnen verhogen

van het binnenland. Matige resultaten worden afgewisseld door flinke groei, zoals nu het geval is. Metaalwarenbedrijven en landbouwmachinefabrikanten hebben qua export een erg goed kwartaal achter de rug. Onder de machinebouwers houden positieve en negatieve resultaten elkaar in evenwicht. De waardering van de buitenlandse orderpositie komt overeen met de ontwikkeling van de binnenlandse orderpositie. Ook hier zijn de meeste positieve beoordelingen te vinden onder de metaalwarenbedrijven en landbouwmachinefabrikanten. De machinebouwers zijn per saldo nog negatief. Ook de verwachtingen voor het tweede kwartaal zijn over de buitenlandse orderportefeuille overwegend positief. 40% van de exporteurs verwacht een groei van de orderportefeuille. Opvallend is dat, ten opzichte van de huidige waardering, 55% van de machinebouwers een beter tweede kwartaal verwacht.

VERKOOPPRIJZEN

Na een aantal kwartalen op rij waarin er net iets meer bedrijven waren die hun verkoopprijzen verhoogden, dan bedrijven die hun verkoopprijzen verlaagden, heeft in het eerste kwartaal van 2017 bijna 30% van de deelnemers hun verkoopprijzen verhoogd. Deze prijsverhoging zal deels het gevolg zijn van het aantrekken van de vraag, maar is ook zeker een compensatie voor de gestegen inkooprijzen. Uit recent onderzoek van de Nevi blijkt dat de prijzen van grondstoffen, half-fabricaten en componenten sterk oplopen als gevolg van beperkte leveringscapaciteit door leveranciers. Daarnaast kochten inkopers extra in om zich tegen komende prijsstijgingen in te dekken. Dat werkte ook inkooprijzen-verhogend.

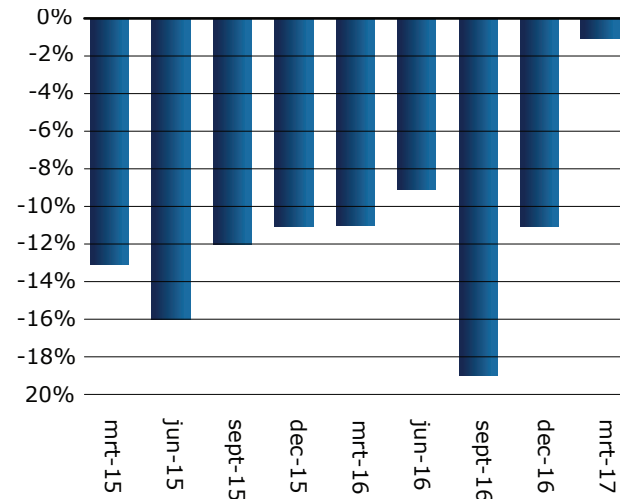
ARBEIDSMARKT

Bij de respondenten werken gemiddeld 17 vaste medewerkers en 1,7 flexibele krachten. Net als in het afgelopen kwartaal werken er bij een op de vijf bedrijven meer medewerkers dan in het kwartaal daarvoor. Bij een op de tien bedrijven werken juist minder mensen in vaste dienst. De personele toename is het sterkst onder de metaalwarenbedrijven en de fabrikanten van landbouwmachines. Wederom groeide ook het aantal bedrijven met meer flexibele krachten. De groei hiervan was echter kleiner dan de groei van het vaste personeel. Dat de druk op de arbeidsmarkt toeneemt, geldt ook voor het MKB-metaal. Op dit moment heeft 36% van de deelnemers tenminste een vacature openstaan. Gemiddeld hebben deze bedrijven 2,3 vacatures. Dit is in absolute zin al meer dan anders, maar als het cijfer gecorrigeerd wordt naar de gemiddelde bedrijfsgrootte van de deelnemers, ligt dit cijfer nog hoger. Afgezet tegen alle medewerkers hebben de respondenten voor 4,4% van hun personeelsbestand vacatures open staan. Constructiebedrijven, verspanende bedrijven en landbouwmachinefabrikanten verwachten niet dat ze de openstaande vacatures het komende halfjaar allemaal kunnen invullen.

BEDRIJFSRESULTAAT

Ondanks de overwegend positieve beoordeling van de orderportefeuille is per saldo het bedrijfsresultaat maar weinig toegenomen, bij 31% een toename bij 16% een afname. Negatieve uitschieters hierbij zijn de las- en constructiebedrijven, de mechanisatiebedrijven wijken in positieve zin af. Op de vraag hoe het bedrijfsresultaat wordt gewaardeerd zijn de reacties over

Investeringsverwachting

alle sectoren redelijk hetzelfde. 55% van de bedrijven waardeert het bedrijfsresultaat over het eerste kwartaal positief, terwijl 5% deze als negatief kwalificeert. De positieve reacties over de ontwikkeling van het bedrijfsresultaat nemen gestaag toe. 40% van de deelnemers verwacht een toename, terwijl bijna 10% een afname verwacht. Het meest positief bij dit onderdeel zijn de aan de bouw toeleverende bedrijven en de onderhoud- en servicebedrijven. Na een lichte teruggang van de winstgevendheid onder de respondenten in de afgelopen twee edities van de Economische Barometer is deze in het eerste kwartaal van 2017 weer iets toegenomen. 69% van de bedrijven geeft aan winst te maken, 7% verlies en 24% zegt break even te draaien.

Sinds 2008 is de investeringsverwachting negatief. Dat wil zeggen dat er meer bedrijven zijn die aangeven minder te gaan investeren in hun machinepark, dan dat er bedrijven zijn die verwachten meer te gaan investeren. In de afgelopen jaren nam het aantal bedrijven dat verwachtte te gaan investeren geleidelijk toe. In het derde kwartaal van 2016 leek deze trend in negatieve zin hard te worden doorbroken. Maar het herstel van de positieve trend lijkt in de maak. Voor het eerst in acht jaar geven nagenoeg evenveel ondernemers aan meer te gaan investeren, als er ondernemers zijn die zeggen minder te gaan investeren. •

In de grafieken worden de positieve en negatieve antwoorden of het saldo weergegeven. De antwoorden geven geen absolute indicatie.

Productiviteitsgroei in Nederland

De vertraging van de productiviteitsgroei in de meeste OESO-landen is een veel besproken onderwerp. De afname van de groei is om meerdere redenen een punt van aandacht. Enerzijds verliezen we internationaal terrein ten opzichte van opkomende landen die een hogere productiviteitsgroei hebben. Anderzijds hebben we in Europa te maken met een vergrijzende bevolking. Willen we ons welvaartsniveau in stand houden of liever nog, verder laten groeien dan zullen steeds minder mensen steeds meer toegevoegde waarde moeten creëren. Dit kan alleen als we in staat zijn de productiviteit in de komende jaren sterk te laten toenemen.

Er zijn verschillende manieren waarop de arbeidsproductiviteit kan worden verbeterd.

- **Kapitaalverdieping**

Deze kan toenemen als een bedrijf arbeid vervangt door bewerkingsmachines of robots. Voor dezelfde productie is immers minder arbeid nodig. Dit wordt kapitaalverdieping genoemd. Onder kapitaal worden investeringsgoederen verstaan, zoals gebouwen, machines en software.

- **Kwalitatief betere arbeid**

Een andere reden voor een toename van de arbeidsproductiviteit is een verbetering van de kwaliteit van arbeid, bijvoorbeeld door een hoger opleidingsniveau of meer ervaring van werknemers. Een hoger opgeleide met veel ervaring is doorgaans productiever dan een laaggeschoolde werknemer zonder ervaring.

- **Efficiëntere inzet van kapitaal en arbeid**

Het gedeelte van de arbeidsproductiviteitsverbetering dat niet verklaard kan worden door extra inzet van kapitaal of arbeid kan omschreven worden als efficiëntere productie. Het efficiënter omgaan met bestaande productiemiddelen. Voorbeelden hiervan zijn technologische vooruitgang, schaalvoordelen of toenemende bezettingsgraden.

Vooraf rond de eeuwwisseling was arbeidsproductiviteit de belangrijkste motor van de economische groei. Terwijl de economie bleef groeien, werden er minder uren gewerkt. Deze productiviteitsgroei kon onder andere worden behaald door beter geschoold personeel, automatisering en efficiëntere productieprocessen. De arbeidsproductiviteit kende in het crisisjaar 2009 een dip en heeft zich daarna licht hersteld. De invloed van de crisis was echter groter dan de incidentele daling van de arbeidsproductiviteit doet vermoeden. De arbeidsproductiviteit nam voor de crisis sneller toe dan erna.

TOEGEVOEGDE WAARDE

In de periode 2002–2008 steeg de productiviteit met gemiddeld 1,3 procent, terwijl de arbeidsproductiviteitsgroei in de jaren 2010–2015 gemiddeld 1,0 procent per jaar bedroeg. In het crisisjaar 2009 daalde de productiviteit in Nederland met 2,0 procent, die van de industrie zelfs met 8%! Dit kwam doordat de toegevoegde waarde wegzakte door het wegvallen van de binnenlandse en buitenlandse vraag, terwijl het aantal gewerkte uren veel minder hard daalde.

Uit onderzoek van het CBS blijkt dat vooral de component efficiëntere inzet van kapitaal en arbeid, in de periode 2010–2014 minder snel toenam dan voor de crisis. In het crisisjaar 2009

bleek dat productiefactoren moeilijk terug te schalen zijn. Bedrijven konden of wilden geen werknemers ontslaan. Niet alleen omdat ze vastzaten aan langdurige arbeidscontracten, maar

Smart Manufacturing Award

Genomineerden voor de Smart Manufacturing Award houden zich zeer intensief bezig met productiviteitsverbetering. Dat is niet vreemd als je bedenkt dat belangrijke gevolgen van het toepassen van Smart Manufacturing zijn:

- het efficiënter inrichten van productieprocessen, wat leidt tot lagere kosten en een lagere total cost of ownership voor de klant;
- het op een veel effectiever manier inspelen op de klantvraag met klantspecifieke, op maat gemaakte producten.

Als je de vragenlijsten van de drie genomineerde bedrijven voor de Smart Manufacturing Award naast elkaar legt dan valt het op dat alle drie de bedrijven de volgende kenmerken hebben:

- veel aandacht voor scholing van zowel het personeel en soms zelfs ook de klant
- contact met kenniscentra
- het plaatsen van orders via digitale portal
- veel IT-ers in dienst!
- het koppelen van systemen van klant en leverancier
- constant bezig zijn om processen verder te automatiseren en te koppelen
- in staat zijn kleine series automatisch te verwerken
- man-arme en onbemande productie
- aanpassen productontwerp
- het toepassen van verbeterprogramma's

ook uit angst onvoldoende gekwalificeerde werknemers in dienst te hebben bij een eventueel aantrekkelijke vraag. Daarnaast is het voor bedrijven moeilijk om de capaciteit van (bewerkings)machines op korte termijn te verkleinen door verkoop of afstoting.

VOORZICHTIGE GROEI

Ten opzichte van 2009 nam in 2010 en 2011 de groei van productiviteit in Nederland weer toe tot deze in 2012 weer tot stilstand kwam. Door deze dubbele dip duurde de crisis langer waardoor veel bedrijven met overcapaciteit kampen. Pas in 2014 nam voor de Nederlandse industrie de productiviteit weer toe. De oorzaak van de voorzichtige groei van de productiviteit lag vooral in het oplopen van de bezettingsgraad waarmee de overcapaciteit afnam. Een bijkomend na-ijl effect van overcapaciteit is dat bedrijven langer wachten om in nieuwe en daarmee efficiëntere machines te investeren, iets wat de productiviteit niet ten goede komt.

Met het aantrekken van de en de economie na 2014 en het oplopen van de bezettingsgraad zal de productiviteit in 2017 in Nederland verder toenemen. Maar het oplopen van de bezettingsgraad is niet de enige reden waarom er meer door minder mensen geproduceerd zal moeten worden. Door het ontbreken van voldoende vakbekwaam personeel in de industrie, worden bedrijven gedwongen om de productiviteit in 2017 verder te laten toenemen. Het hele arsenaal van arbeid, kapitaal en efficiency zal hiervoor moeten worden ingezet.

Hoe ondernemers in het MKB-metaal dit in 2016 hebben gerealiseerd leest u hierna.
(bron: CPB, CBS en Metaalunie)

PRODUCTIVITEITSVERBETERING IN HET MKB-METAAL

Aan het einde van ieder kwartaal worden leden van Koninklijke Metaalunie gevraagd deel te

Met het aantrekken van de economie en het oplopen van de bezettingsgraad zal de productiviteit in 2017 in Nederland verder toenemen.

nemen aan de Economische Barometer. Behalve een vast aantal vragen worden er vragen gesteld over een bepaald actueel thema. Voor het eerste kwartaal van 2017 betrof het enkele vragen over productiviteitsverbetering.

Van de deelnemers die aan de Economische Barometer hebben deelgenomen, geeft 75% aan met regelmaat aandacht te besteden aan productiviteitsverbetering. Dat deze maatregelen niet altijd of niet direct effect hebben, blijkt uit de reactie van de deelnemers. 40% van de deel-

nemers geeft aan dat de productiviteit in 2016 is toegenomen ten opzichte van 2015. Bij nagenoeg een even groot deel van de respondenten is deze ondanks de aandacht die er voor het onderwerp is, gelijk gebleven. Bij 8% is de productiviteit afgenomen ten opzichte van 2015.

COMBINATIE

Aan de hand van de reacties van de deelnemers is op te maken dat de meeste bedrijven voor het verbeteren van de productiviteit gebruik maken van een combinatie van maatregelen. Dus niet

alleen arbeid, kapitaal of efficiency maar in alle gevallen is het een mix van deze drie maatregelen. Op de vraag hoe ondernemers de productiviteit van hun bedrijf verhogen lopen de maatregelen sterk uiteen en zijn de reacties sterk afhankelijk van de sector waarin men opereert. Omdat er meerdere antwoorden mogelijk waren tellen de antwoordcategorieën niet op tot 100%.

VOOR- EN NATRAJECT

De twee meest genoemde maatregelen zijn automatisering en verbeterprogramma's. Bij automatisering wordt in technische bedrijven vaak gedacht aan bewerkingsmachines. Maar zoals ook van de genomineerden van de Smart Manufacturing Award te horen is, valt er in het zogenoemde voor- en natraject vaak veel winst te halen. Hiermee wordt bedoeld het automatiseren van informatie van de opdracht(gever) tot in de bewerkingsmachine en van de bewerking weer terug naar de klant.

Maatregelen die door de helft van de bedrijven die aan productiviteitsverbetering doen worden toegepast, zijn het uitvoeren van verbeterprogramma's. Het mooie van deze 'Lean-programma's' is dat ze zeer laagdrempelig zijn en dat ze voor zowel kapitaal- als ook arbeidsintensieve bedrijven toepasbaar zijn. Een effectieve manier

om de productiviteit te verbeteren maar die slechts door 14% van de respondenten wordt genoemd, is het werken met een aangepast dienstrooster. Vaak denkt men hierbij al snel aan ploegendiensten maar dat hoeft helemaal niet. Zonder dat de loonkosten toenemen, kunnen bedrijven onder voorwaarden werken met regelingen als 'verschoven uren', 'gewijzigd dienstrooster' of bedrijfsuren van 5 of 6 x 9,5 uur per week.

Onder de categorie 'Anders' werd vaak scholing genoemd. Zoals eerder in dit artikel genoemd is kan door het verbeteren van de kwaliteit van arbeid de productiviteit worden verhoogd.

SECTOREN

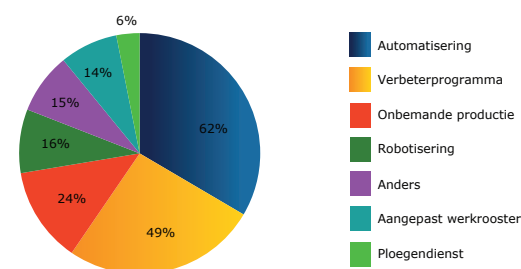
Als we vervolgens van het hele MKB-metaal inzoomen op de verschillende deelsectoren dan zijn er grote verschillen te zien tussen de manier waarop de diverse sectoren tot productiviteitsverbetering komen. Binnen de kapitaalintensieve sectoren als de verspaning en de metaalwarenindustrie ligt de nadruk behalve op verdergaande automatisering vooral op onbemande productie. Ook onder de machinebouwers wordt hier relatief veel mee gewerkt. De meer arbeidsintensieve sectoren als de toelevering aan de bouw en de dealerbedrijven zetten sterk in op verbeterprogramma's. Opvallend is

dat beide sectoren geen gebruik maken van aangepaste dienstroosters.

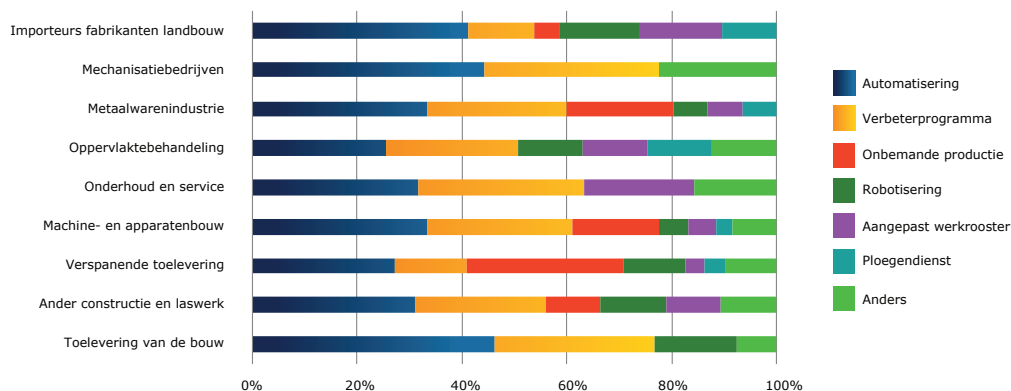
PLOEGENDIENST

Ploegendienst wordt het meeste toegepast bij fabrikanten van landbouwmachines en oppervlaktebehandelaars. Voor landbouwmachinefabrikanten geldt dat dit gemiddeld genomen wat grotere bedrijven zijn dan in de overige sectoren. Bij de oppervlaktebehandelaars zou het werken in ploegendienst ook kunnen worden ingegeven door de materialen waarmee men soms werkt. Bij de meer kapitaalintensieve bedrijven komt ploegendienst wel voor maar in beperkte mate.

Hoe verhoogt het MKB-Metaal de productiviteit

Hoe verhoogt u de productiviteit in uw bedrijf

Productiviteit 2016 t.o.v. 2015

